

Підтримку надає:

Федеральне міністерство
продовольства і
сільського господарства

на підставі рішення
Німецького Бундестагу

Німецько-український
агрополітичний діалог

при Інституті економічних досліджень та політичних консультацій

Огляд аграрної політики

ВАР/04/2013

Професійно-технічна освіта та підвищення кваліфікації в аграрному секторі України

Вольф-Дитер Мілхан

Київ, грудень 2013 року

Про проект "Німецько-український агрополітичний діалог (APD)"

Проект "Німецько-український агрополітичний діалог (APD)" підтримує Україну в справі реформування аграрного законодавства та аграрної політики з урахуванням міжнародного досвіду Німеччини та інших країн, а також міжнародних організацій (ЄС, СОТ), відповідно до принципів ринкової економіки та структурної політики. Проект підтримується Федеральним міністерством харчування та сільського господарства в межах програми двостороннього співробітництва та реалізується у співпраці з компанією GFA Consulting Group GmbH.

www.apd-ukraine.de

Зміст

1. Вступ	5
2. Підхід до аналізу	6
3. Огляд системи професійної освіти в галузі сільського господарства в Україні	6
3.1. Професійно-технічна освіта в сфері відповідальності Міністерства освіти, науки, молоді та спорту	8
3.2. Професійно-технічна освіта в сфері відповідальності Міністерства аграрної політики та продовольства	10
3.3. Фінансування професійно-технічної освіти	11
3.4. Підсумування результатів проекту ЄС.....	12
3.4.1.Розробка проекту стратегії професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства	12
3.4.2.Проект Національних кваліфікаційних рамок (НКР) на прикладі професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства.....	14
3.5. Можливості високоякісної практичної освіти на різних рівнях	15
3.6. Німецький аграрний центр (НімАЦ) у Рогах/Поташі та його інтеграція до української професійно-технічної освіти	16
4. Німецький досвід професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства	17
4.1. Подвійна система професійно-технічної освіти.....	17
4.2. Запровадження Національних кваліфікаційних рамок	19
4.3. Запровадження сучасних освітніх напрямків в аграрній сфері.....	21
4.4. DEULA – можливості для системи професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства в Україні	24
5. Рекомендації щодо подальшої роботи APD	27

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

BIBB	Федеральний інститут професійно-технічної освіти
BMEL	Федеральне міністерство продовольства і сільського господарства Німеччини
НімАЦ	Німецький аграрний центр
DEULA	Німецькі освітні установи з аграрної техніки
ЄКР	Європейські кваліфікаційні рамки
GFA	GFA Consulting Group GmbH, головний повноважний представник BMEL у програмі співпраці
ІАК	ІАК Agrar Consulting GmbH, Ляйпциг
НКР	Національні кваліфікаційні рамки
МАПП	Міністерство аграрної політики та продовольства України
ПТУ	Професійно-технічне училище
ПО	Професійно-технічна освіта

1. Вступ

Після розпаду радянської системи професійно-технічної освіти українська освіта ледве виживає, стикаючись з більшою чи меншою мірою серйозними проблемами трансформації, які й досі не подолано. Розрив між застосуванням сучасної аграрної техніки та новітніх методів у тваринництві з одного боку, та вихованням кваліфікованих робітників з іншого зріс. Раніше вже неодноразово здійснювалися спроби вирішити цю проблему.

У 2005-2009 рр. з допомогою ЄС були здійснені численні заходи задля посилення управління професійно-технічною освітою в регіонах України. Наприклад, один із компонентів проекту ЄС "Посилення управління професійною освітою в регіонах України" (Europeaid 20525/C/SV/UA у 2005-2009 рр.) був присвячений професійно-технічній сільськогосподарській освіті. Тут були розроблені пропозиції щодо реформи професійно-технічної освіти в сфері сільського господарства в пілотних регіонах, поступового запровадження національних кваліфікаційних рамок та удосконалення практичної освіти, а також застосування орієнтованих на практику методів навчання. З проектом було безпосередньо пов'язане відкриття Німецького аграрного центру (НіМАЦ) в пілотній Черкаській області. Від часу заснування цей центр тісно пов'язаний з інституціями державної професійно-технічної освіти України в сфері сільського господарства.

З січня 2013 р. ЄС спільно з Міністерством освіти та науки знову зайнялись темою національних кваліфікаційних рамок. Проект Twinning під керівництвом Данії працює з Федеральним інститутом професійно-технічної освіти (BIBB) в Бонні над темою "Модернізація законодавчих стандартів і принципів освіти та навчання відповідно до Стратегії ЄС про навчання протягом життя". Запровадженню ініціативи завадила нинішня політична криза в Україні та пов'язана з нею невпевненість партнерів. Усі партнери погоджуються, що глибоке реформування професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства конче необхідне.

Однак, щодо шляху та мети Міністерство освіти, науки, молоді та спорту, Міністерство аграрної політики та продовольства, Міністерство праці та соціальної політики та підприємства аграрного сектору України різноманітних форм власності дотримуються протилежних думок. Варто особливо наголосити на недостатньому фінансуванні освітніх установ у галузі сільського господарства, що є причиною навчання на застарілому обладнанні, яке вже майже не використовується на практиці.

Метою цього звіту є аналіз нинішнього "статусу-кво" в професійній освіті та в підвищенні кваліфікації в аграрному секторі України, що має скласти основу для подальших міркувань щодо підтримки України в цій галузі.

2. Підхід до аналізу

Для опису сучасного стану професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації в аграрному секторі України проводилися переговори з найважливішими групами інтересів в українській професійно-технічній освіті. Ці розмови стали джерелом даних та інформації.

Державні та підпорядковані установи:

- Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України, Департамент професійно-технічної освіти,
- Міністерство аграрної політики та продовольства України, Департамент освіти та розвитку сільської місцевості;
- Науково-методичний центр аграрної освіти Міністерства аграрної політики та продовольства,
- Навчально-методичні центри професійно-технічної освіти в Черкаській та Дніпропетровській областях.

Міжнародна проектна діяльність задля сприяння професійно-технічній освіті в Україні:

- Німецький аграрний центр (НіМАЦ) в с. Поташ
- Проект Twinning ЄС: "Модернізація законодавчих стандартів і принципів освіти та професійної підготовки відповідно до політики ЄС щодо навчання протягом життя" (проект Twinning, 2013–2014 рр.)
- Німецько-український агрополітичний діалог (APD).

Аграрні підприємства України:

- Аграрне підприємство в селі Кишенці, Черкаська обл. (нідерландський інвестор в аграрному секторі)

3. Огляд системи професійної освіти в галузі сільського господарства в Україні

Постійні політичні та економічні кризи заважають загальній реформі професійно-технічної освіти. Проте в окремих галузях за підтримки міжнародних донорів, наприклад, програми трансформації Федерального уряду Німеччини, ЄС, Європейського фонду професійної освіти та Канади, Україна досягла відчутних покращень. З 1996 р. було ухвалено численні базові закони щодо реформи освіти, які в 1998 та 1999 р. зазнали змін, що стосувалися професійно-технічної освіти. Наразі знову відбувається робота над новою редакцією Закону про професійно-технічну освіту.

Професійно-технічна освіта в галузі сільського господарства в Україні сконцентрована переважно в державних освітніх установах. Зарплати вчителів та стипендії учнів фінансуються державою. Як правило, операційні витрати мають фінансуватися самостійно. Залучення сільськогосподарських підприємств поки що перебуває в зародковому стані.

Загалом **система професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства** є триступеневою та гарантує доволі вільний перехід між ступенями.

Перший ступінь:

Пропонує початкову професійно-технічну освіту в формі курсів та триває від одного тижня до одного року.

Другий ступінь:

- 1) умовою доступу є повна загальна освіта (11 класів).
- 2) доступ можливий і по закінченні загальноосвітньої школи (9 класів).
- 3) при цьому повну загальну освіту можна здобувати паралельно до професійно-технічної освіти.
- 4) інколи допускається здобування професійно-технічної освіти з деяких фахів навіть без закінчення 9 класів.

Освіта триває до 4-х років.

Освітні установи та професійно-технічні училища другого ступеня можуть бути також установами підвищення кваліфікації та перекваліфікації.

Третій ступінь:

Третій ступінь професійно-технічної освіти вже належить до рівня вищої школи.

Примітка:

- наприкінці кожного ступеня надається певна кваліфікація,
- надана кваліфікація уможлиблює доступ до ринку праці та продовження освіти,
- документ про освіту також гарантує певне місце в тарифній сітці,
- перша професійна освіта є безкоштовною,
- професійно-технічна освіта має також важливе суспільне значення як опція для соціально незахищених верств населення.

3.1 ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА В СФЕРІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ, НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ

Міністерству освіти, науки, молоді та спорту підпорядковані освітні заклади, що забезпечують першу професійно-технічну освіту в галузі сільського господарства для випускників шкіл по закінченні 9 або 11 класу. В останні роки було здійснено чимало заходів задля децентралізації професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства з метою забезпечення її відповідності вимогам місцевого ринку праці. Професійно-технічну освіту надають професійно-технічні училища (ПТУ) та сільськогосподарські ліцеї. Випускники цих установ професійно-технічної освіти заледве відповідають вимогам роботодавців в українському сільському господарстві, що зазнає модернізації. В якості загального огляду опишемо ситуацію в Дніпропетровській області. Там існує 19 установ професійно-технічної освіти, де навчається близько 6060 молодих людей. Ці установи можуть навчати від 100 до 600 учнів. При цьому навіть ті професійно-технічні училища, що класифікуються як сільськогосподарські, характеризуються широким спектром освітніх закладів. У 2013 р. в середньостатистичній професійно-технічній школі можна було навчитися таких професій:

Сільськогосподарські професії на основі наявних стандартів:

- бджоляр,
- сільськогосподарський працівник,
- флорист,
- садівництво та овочівництво,
- технічне обслуговування та ремонт машин і обладнання в сільськогосподарському виробництві,
- проведення штучного запліднення домашніх тварин і птахів,
- ветеринарія,
- секретарка керівника сільськогосподарського підприємства,
- тракторист,
- робітник з насадження дерев і садів.

Інші освітні профілі в тому ж училищі:

- розпис по дереву,
- газозварювання,
- тесля,
- бухгалтер,

- капітальний та поточний ремонт будівель,
- оператор комп'ютера,
- кондитер,
- кухар,
- водій автомобіля,
- електрозварювальник,
- електрик з ремонту та обслуговування електроприладів,
- екскаваторник,
- слюсар-ремонтник,
- оператор машин широкого профілю,
- каменяр,
- механік авторемонту,
- штукатур,
- реєстратор бухгалтерських даних,
- швачка,
- подавець промислових товарів,
- офіціант,
- працівник хімічного бактеріологічного аналізу,
- вишивальник.

Розвитку початкової професійно-технічної освіти суттєво перешкоджають:

Недостатнє для практичної освіти технічне обладнання

Устаткування кабінетів практичного навчання застаріло років на 30 та унеможливорює освіту, орієнтовану на ринок праці. Програми Міністерства покращили забезпечення професійно-технічних училищ комп'ютерами. У рамках стратегії розвитку до 2015 р. 4 професійно-технічних училища в галузі сільського господарства було забезпечено сучасною сільськогосподарською технікою. Це позитивний підхід, але ще не загальне рішення.

Недостатнє фінансове забезпечення установ професійно-технічної освіти

Обласні адміністрації виплачують з бюджету лише невисокі зарплати працівникам і стипендії учням, а плата за комунальні послуги покривається лише частково. Загалом освітні заклади мусять самі дбати про свої джерела фінансування. Задля самофінансування у ба-

гатьох випадках використовуються сільськогосподарські землі, що знаходяться у власності освітніх закладів.

Мотивація вивчення професії в сільськогосподарських освітніх закладах дуже низька

Як правило, на отримання професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства, соціальний престиж якої є дуже низьким, наважуються лише випускники шкіл з поганою успішністю. Мотивом отримання професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства часто є бажання отримати кращий документ про загальну освіту, отримати стипендію чи інші соціальні виплати. Професійно-технічні училища в сільській місцевості здійснюють велику соціальну роботу в молодіжному середовищі та меншою мірою концентруються на освітніх завданнях.

- Попри постійний перегляд освітніх стандартів, зміст та методи освітніх програм рідко відповідають вимогам ринку праці.
- Підвищення кваліфікації вчителів та інструкторів у сільськогосподарських ПТУ не встигає за сільськогосподарською практикою. Низькі зарплати ускладнюють залучення в освіту висококваліфікованих фахівців.
- На сільськогосподарських підприємствах немає впорядкованої практичної освіти.
- Наразі сільськогосподарські підприємства не є відповідальними за освіту молодих фахівців. Однак водночас вони скаржаться на погану якість освіти випускників професійно-технічних училищ. В обмеженому обсязі підприємства пропонують вакансії для практикантів. На жаль, часто практиканти виконують найпростішу допоміжну роботу, оскільки власники побоюються, що учні пошкодять нову дорогу техніку. Крім того, на підприємствах бракує працівників з мінімальною педагогічною освітою, які б могли професійно навчати молодих людей.

3.2 ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА В СФЕРІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА

Міністерство аграрної політики робить власний внесок до системи української професійно-технічної освіти. Політична відповідальність лежить на департаменті освіти та розвитку сільської місцевості. Наукове та методичне керівництво освітніми закладами здійснює науково-методичний центр аграрної освіти в Києві з філією в Немішаєвому. Практична реалізація відбувається через сільськогосподарські коледжі та технікуми. Для підвищення кваліфікації вже зайнятих співробітників сільськогосподарських підприємств в областях існують центри підвищення кваліфікації (навчально-курсівні комбінати).

Працюючи над законом про професійно-технічну освіту, прагнуть підпорядкувати ці освітні інституції Міністерству освіти, науки, молоді та спорту. Але наразі з цією ініціативою не погоджуються освітні заклади Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Сільськогосподарські коледжі та технікуми

Сьогодні вони, як правило, підпорядковані окремим аграрним університетам. Освітні спеціальності концентруються на сільськогосподарських темах. Існує тісний зв'язок з університетами. Молоді люди з високою шкільною успішністю обирають радше навчання сільському господарству в цих закладах, аніж початкову освіту в галузі сільського господарства в професійно-технічних училищах. Навчальні приміщення для практичного навчання там устатковані краще, ніж приміщення професійно-технічних училищ. Однак, матеріальна база недостатня для того, щоб готувати кваліфіковані кадри для українського сільського господарства, які б відповідали вимогам сучасного сільськогосподарського виробництва. Ці освітні інституції лише частково фінансуються з бюджету. Зарплати, стипендії та частина витрат на комунальні послуги покривається державою. Решту витрат мають оплачувати самі освітні заклади. Це відбувається через власні внески студентів та роботу великих сільськогосподарських підприємств, закріплених за освітніми закладами.

Центри підвищення кваліфікації (навчально-курсіві комбінати)

Як правило, в кожній області існує центр підвищення кваліфікації кадрів АПК. Зазвичай, ці установи пропонують різноманітні курси для дорослих, але лише невелика їхня частина стосується сільськогосподарських тем. Ці центри абсолютно недостатньо фінансовані та забезпечують свою діяльність шляхом стягування плати зі слухачів курсів. Багато освітніх заходів наразі проводяться в співпраці з місцевими центрами зайнятості.

3.3 ФІНАНСУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Професійно-технічна освіта в галузі сільського господарства, як і інші галузі професійно-технічної освіти, фінансується недостатньо. Через нинішню практику низької оплати праці співробітників, зобов'язання з виплати стипендій та лише часткове покриття операційних витрат, розбудова інноваційної професійно-технічної освіти, орієнтованої на вимоги ринку праці, неможлива. Всі установи професійно-технічної освіти в аграрній галузі займаються сільським господарством на більшій чи меншій площі, щоб поповнити власний бюджет. Наразі сільськогосподарські підприємства заледве фінансують наявну систему професійно-технічної освіти. Оскільки великі підприємства незадоволені результатами професійно-технічної освіти, вони переходять до розбудови власних освітніх можливостей, адже не вірять у розвиток державної системи освіти. Тим самим виникає неефективне дублювання вже існуючих структур.

3.4 Підсумування результатів проекту ЄС

У 2005-2009 рр. в рамках проекту ЄС «Посилення управління професійною освітою в регіонах України» (Europeaid, 120525/C/SV/UA) інтенсивно розроблялася тема модернізації професійно-технічної освіти.

Проект охоплював такі компоненти:

- розбудова інформаційної системи менеджменту для професійно-технічної освіти,
- запровадження децентралізованого управління школами,
- фінансування та забезпечення якості професійно-технічної освіти,
- професійно-технічна освіта в сільськогосподарському секторі.

Проект здійснювали InWEnt Internationale Weiterbildung und Entwicklung gGmbH, BIBB - Федеральний інститут професійно-технічної освіти, IBF International Consulting та CCI Sud Alsace Mulhouse.

Надалі до уваги братиметься лише та частина проекту, що стосується професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства. У ході проекту разом зі спільними робочими групами Міністерства освіти та науки та Міністерства аграрної політики та продовольства України розроблялося реформування професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства. Попри наявні конфлікти інтересів, два міністерства змогли налагодити конструктивну співпрацю.

3.4.1 Розробка проекту стратегії професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства

Перший крок полягав у створенні робочої групи "Стратегія реформи", що складалася з представників інституцій обох міністерств.

- методичний центр Міністерства аграрної політики та продовольства,
- професійно-технічні училища Черкаської та Дніпропетровської області,
- агротехнічний коледж в Умані,
- центр підвищення кваліфікації "Дніпроагротехсервіс",
- відділ професійно-технічної освіти Черкаської облдержадміністрації.

В рамках робочої групи було проведено SWOT-аналіз ситуації в професійно-технічній освіті в галузі сільського господарства в пілотних Черкаській та Дніпропетровській областях. Можна виходити з того, що результати в інших областях були б аналогічними. Важливою перевагою професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства виявилася наяв-

ність вмотивованих, добре кваліфікованих та готових до навчання співробітників у цій сфері. Серед великих недоліків було виділено застаріле технічне обладнання сільськогосподарських освітніх інституцій та їхня складна фінансова ситуація. Небезпеками для розвитку професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства було названо загальні нестабільні умови, демографічну ситуацію в сільській місцевості та відсутній інтерес випускників до вивчення аграрного фаху. Розвитку професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства сприяє зростання попиту на кваліфіковану робочу силу, зумовлене застосуванням сучасних машин і нових методів.

Робочі групи працювали над реформою професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства на основі вимог ринку праці. До них залучалися вчителі, практикуючі фермери, представники державних управлінь освіти та наукових і методичних центрів. При цьому слід наголосити на розбудові тісної співпраці між установами Міністерства аграрної політики та продовольства і Міністерства освіти та науки. В результаті було представлено та поширено навчальні матеріали та методичні рекомендації. Однією з ключових проблем є брак навчання на сучасній сільськогосподарській техніці. У ході проекту було побудовано навчальний центр сільськогосподарської техніки в Лисянці (Черкаська область). Водночас використовувалися можливості підвищення кваліфікації вчителів та інструкторів на базі нещодавно відкритого Німецького аграрного центру в Поташі та Агросоюзу в Дніпропетровську. Наприкінці було представлено та обговорено стратегію реформування професійно-технічної освіти для Черкаської та Дніпропетровської областей.

Стан реалізації в грудні 2013 р.:

Підсумовуючи, можна сказати, що в 2009-2013 рр. реалізація стратегії реформування професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства просунулася мало. Окрім того, відсутня довгострокова стратегія розвитку цієї освіти на наступні роки, яка б відповідала вимогам сучасного ринку праці. Розрив між тим, що може запропонувати професійно-технічна освіта в галузі сільського господарства, та тим, чого вимагає сільське господарство сучасної України, виріс. У сільській місцевості України збільшився попит на добре кваліфікованих працівників. З іншого боку, продовжують зростати безробіття та міграція активних молодих людей з сільських регіонів через відсутність перспективи.

Не зазнала особливих покращень і практична освіта. Великі сільськогосподарські підприємства намагаються запропонувати власні освітні можливості, оскільки довіру до національної системи освіти втрачено. Міністерство освіти, як передбачено стратегією реформування до 2015 р., інвестувало 4 млн. євро в придбання сучасної сільськогосподарської техніки для 4 центрів сільськогосподарської професійно-технічної освіти. Це гарний підхід, але загалом це лише крапля в морі. В умовах швидкого розвитку сучасної сільськогосподарської техніки ці придбання, звісно, дуже швидко застарівають.

В останні роки Німецький аграрний центр у Поташі успішно розвивався і показав, як навчання на сучасній сільськогосподарській техніці може відповідати потребам ринку праці.

Як і раніше, сільськогосподарські профтехучилища в Україні є мало спеціалізованими та виконують радше соціальні завдання в середовищі знедоленої молоді, ніж освітні завдання з метою розвитку ефективного аграрного сектору.

Було зроблено деякі кроки з децентралізації професійно-технічної освіти. Це дає областям більше свободи рішень у співпраці з соціальними партнерами, але не вирішує проблеми фінансування.

3.4.2 ПРОЕКТ НАЦІОНАЛЬНИХ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РАМОК (НКР) НА ПРИКЛАДІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

На початку проекту запровадження Національних кваліфікаційних рамок знаходилося ще в зародку. Вихідним пунктом був аналіз міжнародного досвіду з реалізації Національних кваліфікаційних рамок. Українська сільськогосподарська професійно-технічна освіта була інтегрована до проекту, що мав на меті практичну реалізацію Європейських кваліфікаційних рамок (ЄКР) у професійній освіті в галузі сільського господарства. Було вивчено досвід шести європейських країн. Відповідальною робочою групою було розроблено та поширено серед партнерів посібник з теми Національних кваліфікаційних рамок (НКР).

Відбувалася масштабна робота з тематики розробки стандартів на основі результатів навчання. Для цього були залучені звичні для міжнародного контексту приклади стандартів. Було ухвалено рекомендацію щодо запровадження професійно-технічної освіти "Спеціаліста з аграрних послуг" за прикладом Німеччини.

Попри детальну підготовчу роботу, до кінця проекту не було представлено готового до впровадження на практиці макету НКР для професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства. Але можна сказати, що партнери знайомі з тематикою НКР/ЄКР.

Стан реалізації в грудні 2013 р.:

Попри численні спроби та широку міжнародну підтримку, у 2013 р. Національні кваліфікаційні рамки в професійній освіті так і не було впроваджено.

Тому ЄС ще раз звернув увагу на проблему запровадження Національних кваліфікаційних рамок (НКР) у межах проекту Twinning під назвою:

"Модернізація законодавчих стандартів і принципів освіти та професійної підготовки відповідно до політики ЄС щодо навчання протягом життя" (?-A11/ENPPCA/SO 33, 2013–2014 рр.)

У цьому проекті виходили з того міркування, що система професійно-технічної освіти в Україні перебуває в переломному стані. У межах так званого "Туринського процесу" було визначено ключові моменти майбутньої реформи професійно-технічної освіти в ході співпраці між українським урядом та ETF. Сюди належать, наприклад, розробка законодавчих рамок для професійно-технічної освіти, Національних кваліфікаційних рамок, а також, виходячи з них, нових професійних стандартів і методів перевірки та визнання неформально отриманих навичок.

Проект покликаний зробити позитивний внесок до цього процесу реформування професійно-технічної освіти в Україні. Основний пріоритет роботи полягає в тому, щоб підтримати Міністерство освіти, науки, молоді та спорту в справі імплементації Національних кваліфікаційних рамок за допомогою відповідних заходів, а також шляхом співпраці з українськими інституціями, відповідальними за політику в сфері професійно-технічної освіти.

Проект проводиться в межах проекту "Twinning ЄС". Відповідальним партнером проекту з українського боку є Міністерство освіти, науки, молоді та спорту. Консорціум проекту з боку донорів складається з данської держави, представленої педагогічною вищою школою METROPOL / Національним центром професійно-технічної освіти у співпраці з Aarhus Tec, одним із найбільших центрів професійно-технічної освіти країни. Федеральний інститут професійно-технічної освіти бере участь у проекті як менший партнер. Він працює за дорученням METROPOL Copenhagen та за згодою з ним.

Джерело: Інформація Федерального інституту професійно-технічної освіти VIBB.

3.5 МОЖЛИВОСТІ ВИСОКОЯКІСНОЇ ПРАКТИЧНОЇ ОСВІТИ НА РІЗНИХ РІВНЯХ

Цілковитою слабкістю професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства в Україні є незадовільна практична освіта за допомогою застарілої техніки і за застарілими методами навчання. У робочих групах було здійснено спробу визначити навички та компетенції, виходячи з вимог сучасного ринку робочої сили в аграрному секторі. Метою була розробка практичних, орієнтованих на ринок праці, курсів навчання для освітніх закладів.

Велику увагу було приділено підвищенню кваліфікації вчителів та інструкторів у застосуванні інтерактивних методів навчання. Разом з експертами Уманського державного педагогічного університету було проведено підвищення кваліфікації в пілотних регіонах та створено посібник з інтерактивних методів навчання.

Спільно з пілотним училищем у Дніпропетровській області було підготовлено дослідження конкретних прикладів у практичному сільському господарстві, які пізніше було надано іншим освітнім закладам для використання.

Стан реалізації в грудні 2013 р.

Розроблені в проекті методи навчання й досі користуються великим попитом серед освітніх установ. Однак протягом минулих п'яти років не було подальшої цілеспрямованої розробки методів. Залучення працівників освітніх закладів у галузі сільського господарства до всеохоплюючого підвищення кваліфікації відбувалося лише спорадично. Навичкам та компетенції сільськогосподарських спеціальностей і досі бракує чіткого визначення відповідно до вимог ринку праці.

3.6 НІМЕЦЬКИЙ АГРАРНИЙ ЦЕНТР (НІМАЦ) У ПОТАШІ ТА ЙОГО ІНТЕГРАЦІЯ ДО УКРАЇНСЬКОЇ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Під кінець реалізації проекту ЄС у 2008-2009 рр. з'явилася ідея щодо заснування Німецького аграрного центру (НіМАЦ) у селі Поташ Черкаської області.

Ще до відкриття центру проводилися спільні практичні семінари для пошуку шляхів залучення НіМАЦ до спроб покращення професійно-технічної освіти. Можна сказати, що співпраця між установами професійно-технічної освіти та НіМАЦ розвивалася планомірно, була добре скоординованою та виявилася успішною. Між Міністерством аграрної політики та продовольства і НіМАЦ було укладено угоди про участь учителів та інструкторів із коледжів, технікумів та центрів підвищення кваліфікації в освітніх заходах центру.

Координацію здійснює Науково-методичний центр аграрної освіти. Для учасників підвищення кваліфікації мало величезне значення, а НіМАЦ своєю роботою охопив освітні заклади по всій Україні. Паралельно укладалися угоди з Міністерством освіти, науки, молоді та спорту. Ці домовленості уможливили використання освітніх пропозицій НіМАЦ співробітниками сільськогосподарських професійно-технічних училищ та їх успішними учнями. Тут координація відбувалася через методичний центр професійно-технічної освіти в Черкасах. Учасники курсів та відповідальні в державному управлінні освіти високо оцінюють внесок НіМАЦ та його приклад.

Звісно, НіМАЦ не може вирішити проблем реформування української професійно-технічної освіти, але як зразкова установа він дає наочний приклад організації сучасної практичної освіти, що відповідає вимогам ринку праці.

До цього часу участь в курсах для учнів закладів професійно-технічної освіти була безкоштовною. Через цілковито самостійне фінансове забезпечення НіМАЦ з 2014 р. безкоштовна участь у курсах буде неможливою. Самі училища не мають коштів на це. За інформацією Мінагрополітики, державні кошти можуть виплачуватися освітнім установам тільки в тому разі, якщо вони мають державну ліцензію, що видається Міністерством освіти. Німе-

цький аграрний центр не має такої ліцензії. Якщо НіМАЦ хоче відігравати роль у системі української професійно-технічної освіти, йому варто подати заявку на таку ліцензію чи приєднатися до освітнього закладу, що її вже має.

В аспекті запровадження Національних кваліфікаційних рамок ліцензування НіМАЦ потрібно переглянути з точки зору визнання освітньої кваліфікації за українським законодавством.

4. НІМЕЦЬКИЙ ДОСВІД ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

4.1 ПОДВІЙНА СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

В Україні та багатьох інших європейських країнах професійно-технічна освіта частково нагадує шкільну або навчання у вищій школі. У Німеччині традиційно склалася так звана «подвійна система» професійно-технічної освіти.

Найпоширенішим є поєднання:

- практичної освіти на сільськогосподарському підприємстві,
- теоретичного викладання в професійно-технічному училищі,
- використання міжрегіональних освітніх закладів для покриття тієї навчальної тематики, яку не можливо запропонувати в конкретній освітній установі.

Нові цілі ЄС у професійній освіті до 2020 р. виходять із принципів подвійної освіти. Тому й Україна не має уникати цієї тенденції. Тут німецька система може дати цінні імпульси, адже вона довела свою стабільність навіть у часи фінансових та економічних криз. У Німеччині дві третини молодих людей одного покоління обирають професійну освіту за подвійною системою.

Подвійна система містить такі переваги для економіки (включаючи сільське господарство):

- задоволення потреби в професійних кадрах: у німецькому сільському господарстві наразі пропонується більше навчальних місць, ніж є претендентів на них серед випускників,
- обмеження витрат на здобуття робочих навичок при влаштуванні на роботу,
- підвищення мотивації,
- розвиток "вірності підприємству",
- точна відповідність кваліфікації: практична освіта здійснюється на основі фактичних даних та орієнтується на вимоги майбутнього. Ті речі, які неможливо вивчити в межах

навчання в освітньому закладі, є обов'язковими до вивчення в міжвиробничих установах. У практичній освіті мають викладатися всі теми, передбачені навчальним планом. Якщо це неможливо в окремих установах навчальних закладах, учень повинен закінчити цю частину навчання, наприклад, у міжрегіональній установі, такій як школи DEULA, інакше його не допускають до іспиту. Освітні консультанти контролюють дотримання цих правил.

- виробничі досягнення учнів: уже до початку освіти учні показують певні успіхи, корисні для підприємства. Під кінець отримання освіти ці успіхи мають бути близькими до рівня кваліфікованого робітника.

Подвійна система також дає великі переваги учнівській молоді:

- гарні перспективи на ринку робочої сили,
- визнаний сертифікат, що відповідає Національним кваліфікаційним рамкам (НКР) та може використовуватися в Європі (через Європейські кваліфікаційні рамки (ЄКР)),
- близькість до практики: практика не симулюється, а реально проживається щодня.
- Оплата праці під час навчання: учні отримують, залежно від навчального року, платню, що враховує продуктивні результати, досягнені в ході освіти,
- професійні кар'єрні можливості,
- рання інтеграція до виробництва.

Подвійна система професійно-технічної освіти в Німеччині має такі структурні елементи:

- близька до практики та базована на теорії освіта,
- єдині для всієї Німеччини зміст освіти та іспити,
- постійне оновлення відповідно до стану технічного й економічного прогресу,
- спільна діяльність роботодавців і профспілок,
- узгодження виробничого та "шкільного" навчального плану,
- міжвиробничий інструктаж як доповнення спеціалізованих підприємств,
- кваліфікація освітнього персоналу,
- гарантування освітньої спроможності підприємств палатами,
- освіта є гарною інвестицією в майбутнє (це стосується також аграрних підприємств України різноманітної форми).

4.2 ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РАМОК

Уже багато років в Україні працюють над запровадженням Національних кваліфікаційних рамок (НКР), узгоджених із Європейськими кваліфікаційними рамками (ЄКР). Це завдання підтримує проект Twinning ЄС: "Модернізація законодавчих стандартів і принципів освіти та професійної підготовки відповідно до політики ЄС щодо навчання протягом життя" (UA11/ENPPCA/SO 33). При цьому в майбутньому має використовуватися також німецький досвід.

Німецькі кваліфікаційні рамки (DQF) передбачають 8 рівнів. Індикатори рівня визначаються за:

Фаховою компетентністю:

- широта й глибина знання,
- інструментальні та систематичні навички,
- здатність самостійного судження.

Персональною компетентністю:

- Соціальна компетенція
 - здатність до роботи в команді та до управління,
 - активна участь та комунікація,
- Самостійність
 - незалежність,
 - відповідальність,
 - рефлексивність,
 - здатність до навчання.

У Німецьких кваліфікаційних рамках рівень 1 визначається таким чином:

Рівень 1 надає компетенцію для виконання простих вимог в обмеженій та стабільно структурованій галузі навчання чи роботи. Завдання виконуються під керівництвом.

Фахова компетентність:

- Знання
 - володіти елементарними загальними знаннями,
 - мати загальне уявлення про галузь навчання та роботи.
- Компетенції

- мати когнітивні та практичні навички виконання простих завдань за заданими правилами та оцінки їх результатів,
- виявляти елементарні зв'язки.

Персональна компетентність:

- Соціальна компетенція
 - вчитися та працювати разом з іншими,
 - отримувати інформацію та обмінюватися нею усно та письмово.
- Самостійність
 - вчитися та працювати під керівництвом,
 - оцінювати власну діяльність та діяльність інших і отримувати навчальні консультації.

Джерело: Німецькі кваліфікаційні рамки для навчання протягом життя, затвердженні робочою групою "Німецькі кваліфікаційні рамки" (AK DOR) 22 березня 2011 р.

Німецькі кваліфікаційні рамки розрізняють наступні рівні кваліфікації:

Рівень Кваліфікації

1	• Підготовка в межах професійно-технічної освіти ○ Заходи агентства зайнятості (BvB) ○ Рік професійної підготовки (BVJ)
2	• Підготовка в межах професійно-технічної освіти ○ Заходи агентства зайнятості (BvB) ○ Рік професійної підготовки (BVJ) ○ Вступне стажування (EQ) • Професійно-технічне училище (початкова професійно-технічна підготовка)
3	• Подвійна професійно-технічна освіта (2 роки) • Професійно-технічне училище (атестат середньої школи)
4	• Подвійна професійно-технічна освіта (3 та 3½ роки) • Професійно-технічне училище (допоміжні професії) • Професійно-технічне училище (повноцінна професійна освіта відповідно до Закону про професійно-технічну освіту та професійного статуту)
5	• Спеціаліст ІТ (сертифікований)

- Сервісний інженер (атестований)
- 6
- Бакалавр
 - Менеджер з продажів (атестований)
 - Училище (атестоване державою...)
 - Спеціаліст (атестований)
 - Майстер (атестований)
 - Операційний фахівець (IT) (атестований)
- 7
- Магістр (Master)
 - Стратегічний фахівець (IT) (атестований)
- 8
- Захист дисертації

Джерело: Список упорядкованих кваліфікацій DQF, оновлений: 1 серпня 2013 р.

Після того, як робота над українськими Національними кваліфікаційними рамками досягне стадії практичного запровадження, необхідно надати підтримку сільськогосподарським освітнім інституціям, відповідальним за упорядкування та визначення кваліфікацій. Вони повинні забезпечити міжнародне визнання навичок, здобутих в процесі "навчання протягом життя". Німецькі кваліфікаційні рамки приводять нашу подвійну систему у відповідність до вимог Європейських кваліфікаційних рамок (ЄКР).

4.3 ЗАПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ НАПРЯМКІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

В межах Німецько-українського агрополітичного діалогу слід дослідити, яким чином можна трансформувати освітні напрямки в Україні та які нові професії слід запровадити з огляду на вимоги ринку праці. Освіта тракториста в умовах сучасного сільського господарства здається неактуальною. У Німеччині в останні роки було запроваджено новий фах, що відкриває молодим людям широкі можливості в аграрному секторі.

Нижче в порядку запрошення до дискусії описано німецький освітній фах "спеціаліста з аграрних послуг" (Fachkraft für Agrarservice).

Освітній фах "спеціаліст з аграрних послуг"

1) Професійна діяльність / опис професії

Спеціаліст з аграрних послуг – це новий, привабливий та амбіційний фах. Освічені спеціалісти потрібні на великих сільськогосподарських підприємствах та на підрядних підприємствах. До завдань належать обробка ґрунту, захист рослин та використання добрив, збирання врожаю, зберігання та консервація, а також благоустрій ландшафтів. Спеціаліст з

аграрних послуг знається на найсучаснішій сільськогосподарській техніці. Технічне обслуговування та догляд за аграрною технікою є важливою частиною професії. Спеціаліст з аграрних послуг надає сільськогосподарські послуги. При цьому набувають дедалі більшого значення види роботи, пов'язані з захистом довкілля та природи. У цій професії чергуються різні види робіт, що виконуються в різні пори року.

Вимоги до учнів:

- розуміння засад аграрної техніки та інтерес до неї,
- готовність до нерегулярної роботи протягом сезону,
- організаційний таланти, гнучкість,
- зв'язок з природою та розуміння екології,
- надійність та активна особиста участь,
- готовність до роботи з клієнтами,
- виробнича практика в 9 чи 10 класі (рекомендується),
- тривалість освітнього курсу – три роки (за певних умов можливе пришвидшення).

Вимоги до навчально-виробничого підприємства:

- навчання тільки у визнаних закладах,
- подвійна система освіти, тобто паралельне навчання на виробництві та в навчальних приміщеннях,
- між навчально-виробничим підприємством та учнем укладається письмовий договір про освіту,
- у пошуку навчально-виробничого підприємства допомагає місцевий освітній консультант.

2) Зміст освіти

- ппрофесійна освіта, трудове право і правове регулювання тарифів,
- структура та організація навчально-виробничого підприємства,
- безпека та охорона здоров'я під час праці,
- захист довкілля,
- охорона природи, екологічні зв'язки, стійкий розвиток,
- виробничі процеси та організація,
- економічні зв'язки,

- обслуговування та водіння сільськогосподарських машин,
- догляд та технічне обслуговування аграрної техніки,
- рослинництво, обробка ґрунту,
- посів культур та догляд за ними,
- збирання врожаю, зберігання та консервація рослинних продуктів,
- комунікація та інформування,
- послуги та орієнтація на клієнта,
- заходи з гарантування якості.

Навчання має стосуватися щонайменше трьох видів культур. Обирати можна з:

- колоскових,
- коренеплодів,
- рослин луків,
- кормових рослин,
- олійних культур,
- інших культур.

3) Міжвиробнича освіта

Міжвиробнича освіта доповнює та поглиблює навички та знання, отримані на підприємстві та в професійній школі.

4) Ведення щоденника / письмовий звіт про освіту

Постійне ведення щоденника добре допомагає в підготовці до проміжних та випускних іспитів. Умовою допуску до випускного іспиту є, за § 43, абз. 1 Закону про професійну освіту, письмовий звіт (частина рекомендованого щоденника). Ведення письмових звітів про освіту слугує таким цілям:

- Часовий та змістовий перебіг навчання на виробництві й у професійно-технічному училищі та міжвиробниче навчання можна представити та підтвердити перед іншими.
- Із записів має бути видно, які навички, знання, компетенції та досвід відповідно до регламенту навчання було отримано.
- Учні та вчителі отримують стимул до відповідності змісту і перебігу освіти (звірення індивідуального навчального плану та звіту про освіту).

- У випадку непорозуміння між учнем і вчителем звіт про освіту може бути важливим доказом перебігу навчання.
- Письмовий звіт про освіту потрібно показати під час реєстрації на проміжний або випускний іспит. Якщо звіт про освіту не вівся належним чином, учень не допускається до випускного іспиту.

5) Іспити

- Проміжний іспит: Для визначення стану освіти проводиться проміжний іспит.
- Випускний іспит: професійно-технічна освіта закінчується випускним іспитом, під час якого письмово та на практиці перевіряються набуті навички та знання, а також вивчений матеріал.

6) Можливості підвищення кваліфікації

- майстер,
- атестований державою підприємець у сільському господарстві,
- атестований державою спеціаліст із землеробства,
- атестований державою аграрний економіст,
- атестований доглядач за природою та ландшафтом,
- вища освіта чи прикладна вища освіта.

4.4 DEULA – МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Відповідальних за українську політику в галузі професійно-технічної освіти варто познайомити з роботою та фінансуванням освітніх закладів DEULA в Німеччині на семінарах, тренінгах і професійних екскурсіях. При цьому можна посилатися на позитивний досвід роботи Німецького аграрного центру. НімАЦ має і надалі співпрацювати з українськими освітніми закладами. Принципи НімАЦ та DEULA потрібно поступово переносити на окремі сільськогосподарські освітні заклади, при цьому неминучим є процес істотної концентрації. Доступ до цих навчальних центрів з сільськогосподарською технікою повинні мати всі зацікавлені, включно з центром зайнятості.

При цьому навчальні центри мають виконувати такі ключові завдання:

Професійна орієнтація

Обов'язково необхідно підняти низький соціальний престиж та поганий імідж професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства. При цьому потрібна тісна співпраця між

загальноосвітніми школами, сільськогосподарськими підприємствами та батьками, аби полегшити ранню орієнтацію молоді на майбутнє професійне життя та доступ до ринку освіти та праці.

Професійна освіта

Оскільки Україна ще дуже далека від подвійної системи професійно-технічної освіти, у цих центрах потрібно уможливити освіту в різних професійних галузях, яка дозволила б отримати звичайне свідоцтво про професійну підготовку за українським законодавством. При цьому треба збільшити частку виробничої практики учнів та покращити її якість. Ці напрямки освіти мають орієнтуватися на конкретні вимоги ринку праці в регіоні.

Підвищення кваліфікації

Швидкий технічний прогрес у суспільстві, а також пов'язана з ним необхідність навчання протягом життя вимагають збереження, пристосування чи розширення професійних навичок та знань під час фахової діяльності. Українські центри мають пропонувати широкий спектр послуг з підвищення кваліфікації, орієнтований насамперед на сільськогосподарські підприємства. Ці пропозиції повинні охоплювати відповідні теми, наприклад:

- зерновий комбайн,
- оранка,
- техніка для захисту рослин,
- техніка для свердління,
- техніка для помелу борошна, валкування, ворошіння,
- обприскувачі,
- тракторна техніка,
- машини та пристрої в тваринництві.

Міжвиробнича освіта

Якщо подвійна система професійно-технічної освіти буде поступово запроваджуватися в сільському господарстві України, певні її частини можуть реалізовуватися тільки в міжвиробничій формі, оскільки не кожне аграрне підприємство зможе забезпечити навчання всьому, що передбачено навчальним планом.

Освіта та підвищення кваліфікації інструкторів

Якщо частина практичної освіти здобувається на сільськогосподарських підприємствах, то для цього потрібні співробітники з відповідними викладацькими навичками. Навчальні

центри повинні пропонувати відповідні послуги, щоб надати інструкторам на підприємствах мінімальні методичні навички для навчання молодих людей.

5. Рекомендації щодо подальшої роботи APD

Проект "Німецько-український агрополітичний діалог" (APD) в межах своїх можливостей має далі сприяти покращенню професійно-технічної освіти та підвищенню кваліфікації в галузі сільського господарства в Україні. При цьому в центрі уваги повинна перебувати ефективність освіти та її орієнтація на вимоги ринку праці. Без усунення браку висококваліфікованих фахівців, ефективного використання сучасних машин і методів в українському сільському господарстві майже неможливе.

Для цього APD пропонується така проектна діяльність:

1. Проекту варто підтримувати робочу групу "Аграрна освіта" Міністерства аграрної політики та продовольства України при розробці системи професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації. Робоча група має розпочати свою діяльність у січні 2014 р. та звести разом науковців, освітні заклади, управління освіти, а також практикуючі сільськогосподарські підприємства задля прискорення реформування професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства. Пріоритетом роботи APD має бути німецький досвід аналізу потреб освіти, що уможливить концентрацію професійно-технічної освіти в галузі сільського господарства в обраних центрах.
2. Німецько-українському агрополітичному діалогу варто запропонувати МАПП розробку "стратегії покращення професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації в сільському господарстві"; а також надавати підтримку при розробці та реалізації цієї стратегії у вигляді ознайомлення з німецьким досвідом та запрошення німецьких експертів, наскільки це дозволяють можливості проекту.

При цьому німецький довід має особливе значення для таких галузей, як:

- форми фінансування в професійній освіті та підвищенні кваліфікації;
- інтеграція сільськогосподарських підприємств до професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації (подвійна система професійно-технічної освіти);
- державне регулювання задля забезпечення ефективної освіти.

При розробці такої стратегії необхідна тісна співпраця з відділом професійно-технічної освіти Міністерства освіти, а також узгодження з Проектом Twinning ЄС (за участі Федерального інституту професійно-технічної освіти (BIBB)) у 2013 та 2014 р. Під час розробки стратегії варто належною мірою враховувати позитивний досвід Німецького аграрного центру (НімАЦ) та німецької моделі шкіл DEULA.